The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science
Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2571
Number: 29 , p. 485-497, Autumn III 2014

RUS DİLBİLİMİNDE BİYOLOJİK CİNSİYETİN FONKSİYONEL-SEMANTİK ALANININ SÖZCÜKSEL VE DİLBİLGİSEL KARŞILAŞTIRILMASI[1]

LEXICAL AND GRAMMATICAL COMPARISON OF FUNCTIONAL-SEMANTIC FIELD OF BILOGICAL SEX IN RUSSIAN LINGUISTICS

Reşat ŞAKAR
Moskova Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi Rus Dili Bölümü Doktora Öğrencisi

Özet

Bu makalede, Rus dilbiliminde biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının yapısını tek merkezli veya çok merkezli bir yapının mı oluşturduğu sorunsalı incelenmekte ve bu fonksiyonel-semantik alanda sözcük bileşenlerinin ne gibi bir rolü olduğu ortaya konulmaktadır.

A. V. Bondarko'nun tanımladığı gibi farklı seviyelerdeki dil araçlarının gruplaşmasıyla semantik kategori olarak ortaya çıkan fonksiyonel-semantik alan, fonksiyonel dilbilgisinin temel kavramlarından birisi olarak nitelendirilmektedir. Yine A. V. Bondarko'nun da dile getirdiği gibi bu fonksiyonel-semantik alan tek merkezli ve çok merkezli olarak ikiye ayrılmaktadır. Tek merkezli fonksiyonel-semantik alanın merkezini yüklem, sıfat v.b gibi sadece bir dilbilgisi kategorisi oluşturmaktadır. Çok merkezli fonksiyonel-semantik alanın merkezi ise, yüklem ve özne, yüklem ve zaman, isim ve sıfat gibi dilbilgisinin farklı kategorilerinin bir arada kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır.

A. V. Bondarko fonksiyonel-semantik alanın esasını oluşturan semantik kategorileri, canlı / cansız varlıklar ve biyolojik cinsiyet gibi isim kategorileri olarak göstermemesine rağmen, özellikle S.G. Mameçkov biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanını tamamen farklı ve bağımsız bir alan kategorisi olarak ele alıp özellikle tez çalışmasında incelemektedir. S. G. Mameçkov'a göre biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanı çok merkezli bir alan tipidir. Çok merkezli tip de merkez ve çevresi diye ikiye ayrılmaktadır. Biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının merkezinde, cinsiyetin morfolojik isim kategorileri yer almaktadır. Merkezin uzağındaki araçlara da sözcük bileşenlerini, kelime yapım araçlarını, sözdizim araçlarını ve fonetik araçlarını verebiliriz. Bu araçlardan sözcük bileşenleri diğerlerine kıyasla merkeze daha

[1] Bu çalışma, Moskova Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi Rus Dili bölümünde savunulan yüksek lisans tezinin bir kısmından üretilmiştir.

yakın bir konumdadır. Bu bağlamda N. Gumilyev'in "Dünyevi aşkın sevinci (Радости земной любви)" adlı kısa öyküsünden bir parça incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyonel Dilbilgisi, Fonksiyonel-Semantik Alan, Tek ve Çok Merkezli Fonksiyonel-Semantik Alan, Biyolojik Cinsiyetin Fonksiyonel-Semantik Alanı, Fonksiyonel Alanın Sözcük Bileşeni

Abstract

In this article, It is studied whether a monocentric or a polycentric forms the basis of the structure of the functional semantics field of biological sex in Russian Linguistics, and in this functional semantics field it is revealed what sort of role the lexical components have in functional and semantic fields.

As A.V Bondarko has defined, functional semantic field,which emerges as a semantic category by grouping of language tools in different levels, is characterised as one of the basic terms of functional grammar. And also as A.V Bondarko has pointed out , this functional semantics field splits into two as monocentric and polycentric. Th centric of monocentric functional semantic field is formed just by a grammar category such as verb, adjective e.t.c. while the centric of polycentric functional semantics field is formed by being used of different categories of grammar such as verb and tense, noun and adjective.

Although A.V Bondarko hasn't stated the semantic categories,forming the essence of the functional semantics field, as noun categories such as biological sex and living / non-living beings, especially S.G Mameckov, handling the functional semantics field of biological sex as completely different and as an independent field category, scrutinizes it in his thesis study. According to S.G Mameckov, functional semantic field of biological sex is a polycentric field type. Polycentric type divides into two as centric and circle. Morphological noun categories of sex take place in the centric of functional field of biological sex. We can give word components , derivatioanl affixes, syntax tools, and phonetic tools to the tools that far from centric. Of all, word components are closer to the centric relatively. In this regard, from the short story named"Dunyevi askin sevinci" written by N. Gumilyev, a text is analyzed.

Key Words: Functional Grammer, Functional-Semantic Field, Monocentric Or Polycentric Functional-Semantic Field, Functional-Semantic Field Of Sex, Lexical Component Of Functional Field

Fonksiyonel dilbilgisi, temelinde dilin evrensel sınıflandırmalarının incelemesinin yer aldığı bir dilbilimi akımıdır. Fonksiyonel-semantik alan kavramı fonksiyonel dilbilgisinin temel kavramlarından birisidir. A.V.Bondarko'nun yazdığı gibi, "fonksiyonel-semantik alan – belli bir semantik kategorinin varyasyonlarını ifade eden ve onların semantik fonksiyonlarının birliği temelinde etkileşim içerisinde olan farklı düzeylerdeki dil araçlarının gruplaşmasıdır. Diğer bir ifadeyle, fonksiyonel-semantik alan – belirli bir dilde ifade aracının sistem bütünlüğüyle ele alınan semantik kategorisidir diyebiliriz. Böylece, dilbilgisi merkezini eylem zamanının oluşturduğu zamansallık alanı diğer bileşenleri de kapsar (zamansal ilişkilerin ifadesi olan

yapılarda, örneğin: *Gece; Parayı sakla!; Alanı terkediniz!; Uyusanız; Yarın uğrayacaktım vb.*)". [Bondarko 1999, 17].

A.V. Bondarko'nun da dile getirdiği gibi fonksiyonel-semantik alanı tek merkezli ve çok merkezli olmak üzere 2 temel yapıda inceleyebiliriz.

Fonksiyonel-semantik alanın tek merkezli tipi, belirli bir alanın semantik fonksiyonlarının (yani belli bir semantik kategori) en düzenli ifadesine bütünsel sistemde yoğunlaşan, merkezi belli bir dilbilgisel kategori olan alanlarla temsil edilir (a.g.e. 18). Örneğin fiil türü ve yönelimsel fonksiyonel-semantik alan, eylem zamanı ve zamansal fonksiyonel-semantik alan vb. karşılaştırabiliriz.

Çok merkezli fonksiyonel-semantik alan yapısına örnek olarak, niteliğin semantik kategorisinin çevresinde dil araçlarının dilsel ifadesinin bulunduğu, yüklem ve sıfat olarak iki dilbilgisi merkezinin etrafında gruplaşan niteliksellik alanı gösterilebilir (a.g.e. 19; TFG 1996).

"Fonksiyonel Dilbilgisi Teorisi" (ТФГ 1987) adlı ortak monografinin A.V. Bondarko tarafından denetlenip düzeltilerek basılan baskısında her biri ayrı bir fonksiyonel-semantik alanı ayırt etmede temel oluşturan semantik kategorilerin sıralaması şöyle gösterilmiştir: 1) Yüklem gövdesiyle fonksiyonel-semantik alan – yönelimsellik, zamansal lokalizasyon, taksis (zaman, kişi ve kip açısından iki yüklemsel birim arasındaki bağ[2]), zamansallık, yöntem; bireysellik, fiil çatısı; 2) Özne-nesne gövdesiyle fonksiyonel-semantik alan – öznellik, nesnellik, ifadenin iletişimsel perspektifi, kesinlik/belirsizlik; 3) Niteliksel-niceliksel gövdesiyle fonksiyonel-semantik alan – nitelik, nicelik; 4) Yüklem-zarf gövdesiyle fonksiyonel-semantik alan – yer, varlık, sahiplik (iyelik), koşulluk (nedenin, sonucun, amacın ve uyumsuzluğun koşullarının alan bütünü) (Bondarko 1999, 32).

A.V.Bondarko, diğerlerinden farkı olarak, bağımsız fonksiyonel-semantik alanın temelini oluşturan semantik kategorileri, canlı-cansız varlıklar ve biyolojik cinsiyet gibi isim kategorileri olarak göstermez.

Bu arada bilimde, Rus morfolojisinin incelendiği isim kategorilerinin aktif olarak bağlantılı olması gerekliliği üzerine fonksiyonel dilbilgisi etrafında çalışma fikri dile getirildi. Bu yüzden, Yevgeniy Vasilyeviç Klobukov haklı olarak "isim kategorilerinin, sistemsel bir şekilde en az çalışılmış rus dili fonksiyonel dilbilgisi parçalarından birisi olduğunu vurgulamaktadır. Şöyle bir durum ortaya çıkıyor ki, özellikle bu kategorilere, son zamanlardaki fonksiyonel rus dilbilgisi çalışmalarında tek tük değinilmektedir, bunların terim listesi ise, dikkate alınan isim kategorileri her zaman detaylı olarak karakterize edilmemiş, bütünden uzak bir şekilde oluşturulmuştur. Doğal olarak, bu durum, yüklemsel semantik özüyle, arka fonda daha detaylı bir kategori tasvirlemesi yer alan, özellikle dikkat çekici bir hale gelmektedir" (Klobukov 2000: 30-31).

[2] Bkz: ru.wikipedia.org/wiki/Таксис_(лингвистика)

Kelimenin dilbilgisi kategorileri içerisinde, isimler gibi gerçekleşen semantik sınıflandırmalardan, 20. Yy'ın sonuna doğru, ismin nicelikselliği kategorisi gibi fonksiyonel yaklaşım çerçevesinde iyice tarif edilmiştir, kıyaslayacak olursak "Fonksiyonel Dilbilgisi Teorisi" kitabında nicelikselliğin fonksiyonel-semantik alanının detaylı açıklamasını örnek olarak verebiliriz (TFG 1996: 161-214). E.V. Klobukov'un dile getirdiği gibi "konunun içeriğinin işlemesi için, canlı/cansız varlıklar gibi, böylesine önemli semantik kategoriler çok az şanslıdır... Ayrıca genel fonksiyonel dilbilgisi kategorileri sisteminde, biyolojik cinsiyetlerin semantik sınıflandırmasının bulunduğu yer tümüyle net değildir... Genel açıklama tipi de dahil olmak üzere son yılların birçok fonksiyonel-dilbilgisi açıklamalarında biyolojik cinsiyet kategorisini temel semantik kategoriler arasında bulamayacağız" (Klobukov 2000: 30-31). Dahası, A.V. Bondarko, böyle bir alanın olmadığı düşüncesini ifade etmiştir, şöyle ki içerisinde biyolojik cinsiyet semantiğini yansıtan, cinsiyetin morfolojik isim kategorisi, içeriğiyle değil yapısal dominantıyla kategoridir (Bondarko 1976: 50-64).

E.V.Klobukov, 1997 yılında Moskova Devlet Üniversitesi filolog-öğrenciler için rus morfolojisi ortak kurs programında, fonksiyonel morfoloji için çok önemli olan cinsiyet kategorileri hakkında yazarak, her ne kadar bu kategori temelde henüz tarif edilmemiş olsa bile, objektif olarak dilde var olan biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının yer aldığı, başka bir bakış açısını destekledi (Klobukov 1997: 36).

E.V.Klobukov'un bu makalesinin yayınlanmasından bu yana geçen süre zarfında birçok şey değişti. Herşeyden önce, Petersburglu bilim adamı A.P.Volodin de aynı şekilde canlı/cansızların fonksiyonel-semantik alanı üzerine bir çalışma gereksinimi olduğunu dile getirdi (Volodin 2001). Aynı yıl E.G. Kotorova canlılar ve biyolojik cinsiyetler üzerine fonksiyonel dilbilgisi açısından çalışma gerekliliği görüşünü ortaya attı (Kotorova 2001).

Ancak bu yöndeki en derin çalışma S.G.Mameçkov'un, tez incelemesini de içine alan çalışmalarında gerçekleşti (Mameçkov 2010 a, b). S.G.Mameçkov, A.P.Volodin'den farklı olarak, biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının, canlı/cansızların fonksiyonel-semantik alanının bir parçası olmadığını, bağımsız bir alan olduğunu ortaya koydu. Üstelik, biyolojok cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının var olup olmadığı hakkındaki yeterli dilsel materyalle desteklenmeyen polemiğe karşı S.G.Mameçkov bu fonksiyonel-semantik alanın, geniş dilsel materyalde dilin nesnel gerçeği olduğunu gösterdi.

S.G.Mameçkov, biyolojik cinsiyetin kendine özgü fonksiyonel-semantik alanını ayırt etmek için her türlü nedenin olduğunu yazdı. Şöyleki:

1) Dilde genel planın semantik kategorisi vardır – bu, ifade esnasında tasvir edilen katılımcının cinsiyetinin belirtisini nitelendiren biyolojik cinsiyet kategorisidir (yani A.V.Bondarko'nun sınıflandırmasına göre, bu semantik kategoride örgütlenen fonksiyonel-semantik alan, özne-nesne gövdesiyle fonksiyonel-semantik alandan sayılmak zorundadır);

2) Bu semantik kategori, dilbilgisel ifadesini, kendine özgü bağımsız isimsel morfolojik cinsiyet kategorisinde bulur (bu demektir ki, biyolojik cinsiyetin

fonksiyonel-semantik alanı, bir dilbilgisi kategorisi etrafında gruplaşan çok merkezli alanlar arasında yer almak zorundadır);

3) Cinsiyetin dilbilgisi kategorisi dışında, biyolojik cinsiyet farklılıkları değişik düzeylerdeki dil araçlarıyla da ifade edilirler: metinde, bir söylem ve kelime grubu düzeyinde, kelime düzeyinde (лексика – herhangi bir dilin, diyalektin veya yazarın eserinin kelime bütünü[3]), kelime yapma (словообразование – dilde kelime oluşma süreç ve yöntemi[4]), morfem (морфема – kelimenin anlam ifade eden kısmı: kök, önek veya sonek[5]) ve ses düzeyinde (Mameçkov 2010 b:8).

Farklı seviyelerdeki dilsel verilerin analizi S.G.Mameçkov'a, bunların fonksiyonel-semantik alanının detaylı incelenmiş yapısı hakkında şu sonuçları çıkarma imkanı verdi: Biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanı çok merkezli tip alan olarak incelenir, merkez ve çevresini içerir. Fonksiyonel-semantik alan, merkez ve bu merkeze yakın olan segmentler diye ayrılırlar (Mameçkov 2010 a: § 4.1.1).

S.G.Mameçkov'un belirttiği gibi, cinsiyetin morfolojik isim kategorisi bünyesinde, bu fonksiyonel-semantik alanın en merkezi segmentini barındırır – bu da onun çekirdeğidir (buna benzer olarak, yönelimsellik alanının tür kategorisinin, fiil zamanının zamansallık alanının merkezi segmenti olduğu gibi) (a.g.e.).

Fakat S.G.Mameçkov, artık gelenek haline gelen, analiz edilen fonksiyonel-semantik alanın çevresini sözcük araçlarının oluşturduğunu, biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının merkezi halkasını ise ismin morfolojik cinsiyet kategorisi olduğunu kabul eder. S.G.Mameçkov'un deyimiyle, cinsiyet kategorisini ifade eden merkezden uzak araçlara, dil sisteminin farklı seviyelerindeki bir dizi olay dahildir. Bunlar; 1) Sözcük araçları, 2) Kelime yapma araçları, 3) Morfem araçları, 4) Cümle veya metin gibi sözdizim seviyesinde sözdizimsel araçlar, 5) Fonetik araçları (Mameçkov 2010 a: § 4.1.2).

Buna ek olarak S.G.Mameçkov'un ifadesiyle, sözcük araçlarını fonksiyonel-semantik alanın yakın çevresine dahil ederiz. Geri kalan diğer araçlar ise, fonksiyonel-semantik alanın merkezi araçlarıyla biyolojik cinsiyetin semantiğini ifade etmek için arka fonda var olan fonksiyonel-semantik alanın uzak çevresini oluştururlar (isimlerin, zamirlerin, sıfatların, sayı sıfatlarının ve fiillerin morfolojik cinsiyet kategorileriyle) (a.g.e).

İlk defa S.G.Mameçkov'un tez çalışmasında biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının sözcük bileşenleri detaylı olarak tarif edilmiştir. A.V.Bondarko'dan farklı olarak, S.G.Mameçkov fonksiyonel-semantik alanın sözcük bileşenlerine çok büyük bir önem vermiştir. O, cinsiyeti ifade eden asıl sözcük araçlarına ya da sözcük-sözdizimi araçlarına ait olan biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının sözcük çevresi kısmını detaylı olarak analiz etme çabasındaydı. Bu kısma, biyolojik cinsiyetin

[3] Bkz. Uşakov, D.N. Bolşoy Tolkovıy Slovar Sovremennovo Ruskkovo Yazıka. M. 2009. s. 403.

[4] Bkz. A.g.e. s. 973.

[5] Bkz. A.g.e. s. 460.

semantiğini gerçekleştirmek için önemli olan özne-yüklem mantıksal ilişki göstergeleri, sıfat ilişki göstergeleri, ve diğer anlamsal ilişki göstergeleri aittir (Mameçkov 2010 a: § 4.2.1).

Aşağıda erkek ve dişi cinsiyeti belirten dayanak isimleri ve diğer saptanmış isimler arasındaki ilişkilerle, biyolojik cinsiyetin durumunu gösteren benzer kelime göstergelerini örnek verebiliriz:

a) Akrabalık karakteri (niteliği): *teyze (тётя), dayı (дядя), kızkardeş (сестра);*

b) Ünvan ve rütbeler: *prens (принц), kontes (графиня), çariçe (царица);*

c) Hayvan adları: *kurt (волк), sincap (белка), tilki (лиса);*

d) Kadın/erkek ad değerlendirmeleri (kişiler için kullanılan küfür/sövgü adları veya hitap şekilleri): *dinsiz (безбожник), metres (баруха), cadı (ведьма), serseri (бродяга);*

e) Erkek/kadın ses tipleri: *bariton (баритон – bas ve tenor arasında orta yükseklikte erkek sesi*[6]*), mezzo-soprano (меццо-сопрано - kadın vokal türü olup soprano ve kontralto kadın ses türleri arasındadır* [7]*), bas (бас – oldukça düşük erkek müzik sesi* [8]*);*

f) Dış görünüş, karakter özellikleri, elbise detayları, giyim eşyaları: *sertlik (суровость), kabadayılık (удаль), cilve (кокетливость), çekicilik (соблазнительность), kravat (галстук), sarafan (сарафан –kolsuz yazlık kadın elbisesi* [9]*), küpe (сережки), sakal (борода), allık (румяна);*

g) Tipik erkek ve kadın bulunma yerleri: *doğumevi (роддом), tabur (батальон), hanım odası (будуар), filo (эскадрилья), cephe (фронт);*

h) Tipik erkek/kadın rol ve meslekleri: *dağcı (альпинист), hemşire (медсестра), dadı (няня), hamal (грузчик);*

i) Erkek ve kadın hobileri: *el işi örgü (рукоделие), bilardo (бильярд), paraşütçülük (парашютизм), aerobik (аэробик);*

j) Eskiçağ tanrı ve tanrıçaları, antik dönem kahramanları: *Athena (Афина), Perseus (Персей), Diana (Диана)* vb. (Mameçkov 2010 a: § 4.2.1).

S.G.Mameçkov'un biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının, bu alanın içine sözcük bileşeni de dahil, detaylı incelemesindeki önemli rolünün altını çizerek, biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının sözcük bileşeninin, S.G.Mameçkov tarafından nitelendirilen rolle kıyaslandığında, alan yapısında daha önemli bir rol oynadığını ileri sürmek mümkündür.

Buna bağlı olarak N.Gumilev'in "Dünyevi aşkın sevinci (Радости земной любви)" adlı öyküsünden bir parçayı örnek olarak verebiliriz. Bu eser şu satırlarla başlar:

Aynı zamanda Floransa, asil bir tutkuyla Dante Alighieri'nin[10] *yüreğinde, kız arkadaşlarının tatlı Beatris*[11] *diye adlandırdığı, ünlü Folko Pontimari'nin*[12] *kızına alev alev*

[6] Bkz. Uşakov, D.N. Bolşoy Tolkovıy Slovar Sovremennovo Ruskkovo Yazıka. M. 2009. s. 27.
[7] Bkz. tr.wikipedia.org/wiki/Mezzo-Soprano
[8] Bkz. ru.wikipedia.org/wiki/Бас
[9] Bkz. Uşakov, D.N. Bolşoy Tolkovıy Slovar Sovremennovo Ruskkovo Yazıka. M. 2009. s. 931.
[10] Tam adı Durante Delyi Alighieri olan büyük İtalyan şair.

yanan, sevinci ve hüznünün soğuk gökyüzünün arasında değil, burada, çiçek açan İtalyan toprağında geçen farklı bir aşkı gördü. (*Одновременно с благородной страстью, которая запылала в сердце Данте Алигиери к дочери знаменитого Фолько Понтимари, называемой ее подругами нежной Беатриче, Флоренция видела другую любовь, радости и печали которой проходили не среди холодных небесных пространств, а здесь, на цветущей итальянской земле*).

Ve bu muhteşem manzaraya Tanrı sonsuz bilgeliğinde tanıklık etmeye izin vermediği için, yüce Guido Cavalcanti'nin[13] *mevzun Primavera'ya*[14] *olan aşkını biraz anlatacağım.* (*И для того, кому Господь Бог (Господь – Hristiyanlıkta Tanrı'nın isimlerinden biri*[15]*) в бесконечной мудрости своей не позволил быть свидетелем этого прекрасного зрелища, я расскажу то немногое, что мне известно о любви благородного Гвидо Кавальканти к стройной Примавере*).

Bu parçada 72 tane kelime biçimi bulunmaktadır (ikincil dil kısımları dahil). Bunların hepsi doğrudan cinsiyet semantiğini ifade etmemektedir (örneğin zarf olan *одновременно*, öntakı olan *с, о, к* vb.).

Fakat kelime biçimlerinden birçoğunun, biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanını gerçekleştirmede bir ilişkisi vardır. Yani gerçekte veya potansiyel olarak cinsiyet semantiğini işaret ederler. Buna ek olarak kelimenin kökünün anlamı, morfolojik kategorisi, kelimenin yapımsal özellikleri, kelime biçimlerinin birbirine uyum özellikleri önemlidir.

Şimdi biyolojik cinsiyetin semantiğini gerçekte ifade eden, biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının farklı yollarla katılımına bakalım.

Yukarıda da belirtildiği gibi isimlerin morfolojik kategorisi biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının merkezi sayılmaktadır (Mameçkov 2010 a,b). Bu yüzden, N.Gumilev'in "Dünyevi aşkın sevinci" adlı öyküsünde analizimize özellikle cinsiyet kategorisiyle başlayacağız.

Biyolojik cinsiyetin semantiğini, sadece son eklerindeki sistemle anlam kazanan isimlerin morfolojik olarak ifade edildiğini varsayacağız.

Verilen parçada 25 isim kullanılmıştır. Fakat bunlardan sadece 6 tane temel kelime biçimi eklerinin yardımıyla biyolojik cinsiyetin semantiğini ifade etmeye olanaklıdır. (Bunlar metinde kalın ve altı çizili olarak gösterilmiştir.)

Aynı zamanda Floransa, asil bir tutkuyla Dante Alighieri'nin yüreğinde, **kız arkadaşlarının** tatlı Beatris diye adlandırdığı, ünlü Folko Pontimari'nin **kızına** alev alev yanan, sevinci ve hüznünün soğuk gökyüzünün arasında değil, burada, çiçek açan İtalyan toprağında geçen farklı bir aşkı gördü. (*Одновременно с благородной страстью, которая запылала в сердце Данте Алигиери к* ***дочери*** *знаменитого Фолько Понтимари,*

[11] Dante'nin ilham perisi ve gizli aşkı olarak yarattığı bir karakter.

[12] Dante'nin yarattığı bir karakter.

[13] Dante'nin de arkadaşı olan büyük İtalyan filozof ve şairi.

[14] Dante'nin yaratmış olduğu bir karakter.

[15] Bkz. Bkz. Uşakov, D.N. Bolşoy Tolkovıy Slovar Sovremennovo Ruskkovo Yazıka. M. 2009. s. 154.

называемой ее ***подругами*** *нежной Беатриче, Флоренция видела другую любовь, радости и печали которой проходили не среди холодных небесных пространств, а здесь, на цветущей итальянской земле*).

Ve bu muhteşem manzaraya **Tanrı** sonsuz bilgeliğinde **tanık** olmamıza izin vermediği için, yüce Guido Cavalcanti'nin mevzun **Primavera**'ya olan aşkını biraz anlatacağım. (*И для того, кому* ***Господь Бог*** *в бесконечной мудрости своей не позволил быть* ***свидетелем*** *этого прекрасного зрелища, я расскажу то немногое, что мне известно о любви благородного Гвидо Кавальканти к стройной* ***Примавере***.).

3 isim *[(Господь (Tanrı), Бог (Tanrı), свидетель (Tanık)]* ekleriyle erkek biyolojik cinsiyet hakkında bilgi verir. Buna ek olarak *свидетель (Tanık)* kelimesi cinsiyet eşleşmelerinde anlamsal karşılaştırmaların zayıf üyesidir (*свидетель (erkek tanık) – свидетельница (kadın tanık*) (Klobukov 2013: 414). Bu paradigmayla kelimeler erkek cinsiyetteki kişileri belirtebileceği gibi *[В здание суда вошли* ***свидетель*** *и свидетельница (Mahkeme binasına* ***erkek tanık*** *ve kadın tanık girdi)]*, cinsiyetten bağımsız bir kişi de olabilir. Son varyasyon özellikle analizini yaptığımız metinde gösterilmektedir. N.Gumilev şu satırları yazdığı zaman, *И для того, кому Господь Бог в бесконечной мудрости своей не позволил быть* ***свидетелем*** *этого прекрасного зрелища, я расскажу…,(* Ve bu muhteşem manzaraya Tanrı sonsuz bilgeliğinde tanık olmamıza izin vermediği için, ... anlatacağım*)*, özellikle ne erkek cinsiyetteki tanığı ne de kadın cinsiyetteki tanık kelimesini vurgulamak istememektedir. N.Gumilev bu cümlesinde genel olarak tanık olan kişiyi vurgulamak istemektedir. Bu yüzden iki kelime [(*Господь (Tanrı), Бог(Tanrı)]* anlamdaş olan erkek cinsiyet konsepti hakkında bilgi verirken, [(*свидетель (tanık*)] kelimesi tek anlamlı olmayan, dişi varlıkla cinsiyet kıyaslaması ihtimalini mümkün kılan konsept hakkında bilgi verir.

Diğer 3 kelime de [*дочь (kız çocuk-evlat), подруга (kız arkadaş), Примавера (Primavera*)] kendi çekim sistemiyle dişi biyolojik cinsiyet hakkında bilgi vermektedir. Fakat buradaki isimlerin hepsi değil sadece bir isim tek anlamlılığın ifadesidir [*дочь (kız çocuk-evlat)* – bu şekilde sadece dişi cinsiyetteki kelimeler çekimlenir]. Diğer iki kelime [*подруга (kız arkadaş), Примавера (Primavera*)] bazı erkek cinsiyet isimlerinin kendi biçimlerini oluşturduğu geleneksel 1. isim çekimlerine aittir [*мужчина (erkek), Данила (erkek kişi adı)].* Bu yüzden kendi ek sistemiyle sadece bir kelime [*дочь (kız çocuk-evlat)*] dişi cinsiyet konsepti hakkında bilgi verir, diğer iki kelime ise [*подруга (kız arkadaş), Примавера (kadın kişi adı*)] tek anlamlı değil, erkek varlıkla çekim sistemi kıyaslaması ihtimalini mümkün kılan konsept hakkında bilgi vermektedir.

Bu parçada geriye kalan 19 isim ise (bunlar metinde altı çizili olarak gösterilmiştir) çekim sistemleriyle biyolojik cinsiyet hakkında bir bilgi taşımamaktadır.

Одновременно с благородной страстью, которая запылала в сердце Данте Алигиери к дочери знаменитого Фолько Понтимари, называемой ее подругами нежной Беатриче, Флоренция видела другую любовь, радости и печали которой проходили не среди холодных небесных пространств, а здесь, на цветущей итальянской земле. (Aynı zamanda Floransa, asil bir tutkuyla Dante Alighieri'nin yüreğinde, kız arkadaşlarının tatlı Beatris diye adlandırdığı, ünlü Folko Pontimari'nin kızına alev alev yanan, sevinci

ve hüznünün soğuk gökyüzünün arasında değil, burada, çiçek açan İtalyan toprağında geçen farklı bir aşkı gördü).

И для того, кому Господь Бог в бесконечной мудрости своей не позволил быть свидетелем этого прекрасного зрелища, я расскажу то немногое, что мне известно о любви благородного Гвидо Кавальканти к стройной Примавере. (Ve bu muhteşem manzaraya Tanrı sonsuz bilgeliğinde tanıklık etmeye izin vermediği için, yüce Guido Cavalcanti'nin mevzun Primavera'ya olan aşkını biraz anlatacağım).

İlk olarak, biyolojik cinsiyetin semantiğini ifade etme yolları çerçevesinde bütün kelimeler orta cinstedir (4 kelime: *сердце (kalp), пространство (boşluk,aralık), зрелище (manzara), немногое (biraz)* – Substantivatsiya[16]). İkinci olarak, kendi çekim ekleriyle bütün cansız isimler biyolojik cinsiyet semantiğini ifade etmemektedir (8 kelime: *страсть (tutku), любовь (aşk)* – 2 kere, *радость (sevinç), печаль (hüzün), Флоренция (Floransa), земля (yer, toprak parçası), мудрость (bilgelik).* Üçüncü olarak, anlaşılır bir sebepten dolayı ekleri olmayan çekimsiz isimleri, çekim sistemi yardımıyla biyolojik cinsiyetin semantiğini ifade etmeye muktedir değillerdir (7 kelime: Данте (Dante), Алигиери (Alighieri), Фолько (Folko), Понтимари (Pontimari), Беатриче (Beatris), Гвидо (Guido), Кавальканти (Cavalcanti).

Sonuç olarak, 25 isimden sadece 3 tanesi, çekim sistemiyle ifade edilen biyolojik cinsiyet hakkında tümüyle belirli bir bilgiyi taşımaktadır. 3 tanesi de tek anlamlı olmayan biyolojik cinsiyet hakkında bilgi vermektedir. Geriye kalan 19 isim, çekim sistemi yardımıyla hiçbir cinsiyet bilgisi vermemektedir.

Eğer cinsiyet kategorisi, biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının merkezi değil de, tek merkezi olsaydı bütün bu söylenilenlerden şüphe duymak zorunda kalacaktık.

Şimdi, biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının semantiğini ifade eden ikincil (yan) araçlardan biri sayılan dilin kelime yapım yollarının metinde ne kadar aktif kullanıldığına bakalım.

Parçada kullanılan 25 isimden sadece 1 tanesi – *подруга (kız arkadaş)* kelimesi (metinde *подругами* kelime biçimiyle gösterilmiştir) – kelime yapımı olarak cinsiyet göstergesi içermektedir: *Одновременно с благородной страстью, которая запылала в сердце Данте Алигиери к дочери знаменитого Фолько Понтимари, называемой ее подругами нежной Беатриче, Флоренция видела другую любовь, радости и печали которой проходили не среди холодных небесных пространств, а здесь, на цветущей итальянской земле.* (Aynı zamanda Floransa, asil bir tutkuyla Dante Alighieri'nin yüreğinde, kız arkadaşlarının tatlı Beatris diye adlandırdığı, ünlü Folko Pontimari'nin kızına alev alev yanan, sevinci ve hüznünün soğuk gökyüzünün arasında değil, burada, çiçek açan İtalyan toprağında geçen farklı bir aşkı gördü).

[16] Dilin diğer kısımlarının (sıfat, fiil vb. gibi) isimler gibi kullanılması. Bkz. ru.wikipedia.org/wiki/Субстантивация

İsim olarak *подруга* (kız arkadaş) kelimesi önek-sonek yöntemiyle *друг* (erkek arkadaş) kelimesinden yapılmıştır (kelimeyapımsal soneksizdir ve *по-* öneki kullanılmıştır: *друг → подруга;* işlek olmayan bir kelime tipidir, akademik Rus dilbilgisi'nde belirtilmemiştir [Rus Dilbilgisi 1980: Cilt 1, Paragraf 603].

Bu parçadaki geriye kalan 24 isim kelimeyapımsal cinsiyet göstergesine sahip değillerdir. Sonuç olarak fonksiyonel-semantik alan sisteminde kelimeyapım araçlarının ikincil (yan) araç olduğu sonucunu tümüyle kabul edebiliriz.

Biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının sözdizim yollarına gelince, özel literatürde cümle düzeyinde kullanılan araçları [örneğin *быстрый как лев (aslan gibi hızlı) – гибкая, как пантера (panter gibi esnek)* gibi karşılaştırmalı kullanım tipleri; (Mameçkov 2010)] ve kelime grubu düzeyinde gerçekleşen ve morfolojik kategorisinin ifadesi olarak tamamlayıcı bir araç olan sintagmatik araçları farketmek mümkündür (Klobukov 2013: 408).

Analizi yapılan parçada cümle düzeyine özgü, böyle sözdizim araçlarından kullanılan bir duruma rastlanmamıştır. Bu yüzden aşağıda, S.G. Mameçkov'un biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanında yan segment olarak saydığı, sintagmatik cinsiyet araçlarından bahsedeceğiz.

Analizini yaptığımız düzyazı parçadaki, isime bağımlı, dilbilgisel cinsiyet kategorisinin sıfat ve diğer sözcük kısımlarıyla kelime biçimlerinin sintagmatik ifadesinin mümkün olduğu, isimlerle uyumlu bütün durumları altı çizili olarak gösterelim:

Одновременно с благородной страстью, которая запылала в сердце Данте Алигиери к дочери знаменитого Фолько Понтимари, называемой ее подругами нежной Беатриче, Флоренция видела другую любовь, радости и печали которой проходили не среди холодных небесных пространств, а здесь, на цветущей итальянской земле. (Aynı zamanda Floransa, asil bir tutkuyla Dante Alighieri'nin yüreğinde, kız arkadaşlarının tatlı Beatris diye adlandırdığı, ünlü Folko Pontimari'nin kızına alev alev yanan, sevinci ve hüznünün soğuk gökyüzünün arasında değil, burada, çiçek açan İtalyan toprağında geçen farklı bir aşkı gördü).

И для того, кому Господь Бог в бесконечной мудрости своей не позволил быть свидетелем этого прекрасного зрелища, я расскажу то немногое, что мне известно о любви благородного Гвидо Кавальканти к стройной Примавере. (Ve bu muhteşem manzaraya Tanrı sonsuz bilgeliğinde tanıklık etmeye izin vermediği için, yüce Guido Cavalcanti'nin mevzun Primavera'ya olan aşkını biraz anlatacağım).

Verilen bu parçada isimlerle uyumlu olan 21 kelime biçimi kullanılmıştır. 3 tane kelime biçiminde ise çoğul oldukları için cinsiyet uyumu yoktur (*радости и печали проходил**и** (sevinç ve hüzün geçti), среди холодн**ых** небесн**ых** пространств (soğuk gökyüzünün arasında).*

Fakat 18 tane uyumlu kelime biçimi kendi sonekleriyle ismin dilbilgisel cinsiyeti hakkında (yani potansiyel olarak biyolojik cinsiyet hakkında) bilgi ifade etmeye muktedirdir. Bunlar:

Sıfatlar – 10: *благородной страстью (asil tutku), знаменитого Фолько Понтимари (ünlü Folko Pontimari) , нежной Беатриче (tatlı,sevecen Beatris), цветущей итальянской земле (çiçek açan italyan toprağında), бесконечной мудрости (sonsuz bilgeliğiyle), прекрасного зрелища (muhteşem manzara), немногое … известно (biraz ...bildiğim), благородного Гвидо Кавалькaнти (yüce Guido Cavalcanti), стройной Примавере (mevzun Primavera);*

Zamirler – 5: *страстью, которая…, другую любовь, радости и печали которой…, мудрости своей, то немногое;*[17]

Fiiller – 3: *страстью, которая запылала (alev alev yanan tutkuyla), дочери… называемой (kızların ... adlandırdığı), Господь Бог позволил (Tanrı izin verdi).*

Sıralanan bu uyumlu kelime biçimlerinin hepsi değil, sadece 6 tanesi (4 sıfat, 2 fiil) biyolojik cinsiyetle ilgili bilgi vermektedir. Üstelik 4 durumda da bu bilgi tek anlamlı olarak ifade edilmiştir:

Dişi cins: *нежной Беатриче (tatlı, sevecen Beatris), стройной Примавере (mevzun Primavera), дочери… называемой (kızların ... adlandırdığı);*

Erkek cins: *Господь Бог позволил (Tanrı izin verdi).*

İki durumda erkek biyolojik cinsiyet hakkında bilgi çok anlamlı sintagmatik yollarla verilmiştir: *знаменитого Фолько Понтимари (ünlü Folko Pontimari), благородного Гвидо Кавалькaнти (yüce Guido Cavalcanti).* Çok anlamlılık sıfat son eki olan *–ого (-ogo)* bağlı olarak sadece erkek cinsiyetle değil, orta cinsiyet grubuyla da (analizini yaptığımız parçada *прекрасного зрелища (muhteşem manzara*ya) örneğini verebiliriz) uyumlu olarak kullanılmaktadır, fakat orta cinsiyetin biyolojik cinsiyeti ifade etme görevi yoktur.

Bu yüzden, biyolojik cinsiyetin sintagmatik ifadesi her zaman tek anlamlı değildir ve bu yöntemle çok sık karşılaşılmaz (fakat ismin çekim yollarından olan morfolojik ifade kadar da seyrek değildir).

Şimdi bu fonksiyonel-semantik alanın kelime bileşenine dönelim. Tahlili yapılan parçada gövdesiyle (sık olarak köküyle) biyolojik cinsiyet anlamını ifade eden, cinsiyet kelimesi olarak kullanılan 9 örnekle karşılaşılmaktadır. Bunlar aşağıda altı çizili olarak gösterilmektedir:

Одновременно с благородной страстью, которая запылала в сердце Данте Алигиери к дочери знаменитого Фолько Понтимари, называемой ее подругами нежной Беатриче, Флоренция видела другую любовь, радости и печали которой проходили не среди холодных небесных пространств, а здесь, на цветущей итальянской земле. (Aynı zamanda Floransa, asil bir tutkuyla Dante Alighieri'nin yüreğinde, kız arkadaşlarının tatlı Beatris diye adlandırdığı, ünlü Folko Pontimari'nin kızına alev alev yanan, sevinci ve hüznünün soğuk gökyüzünün arasında değil, burada, çiçek açan İtalyan toprağında geçen farklı bir aşkı gördü).

[17] Burada yer alan zamirler, devamında kelime grubuna ihtiyaç duyulduğu için çevrilememektedir.

И для того, кому Господь Бог в бесконечной мудрости своей не позволил быть свидетелем этого прекрасного зрелища, я расскажу то немногое, что мне известно о любви благородного Гвидо Кавальканти к стройной Примавере. (Ve bu muhteşem manzaraya Tanrı sonsuz bilgeliğinde tanıklık etmeye izin vermediği için, yüce Guido Cavalcanti'nin mevzun Primavera'ya olan aşkını biraz anlatacağım).

Ek olarak bazı durumlarda biyolojik cinsiyetin semantiğini ifade etmek için kullanılan sözcük yöntemi diğer yollarla taklit edilir: morfolojik olarak (ismin kendi çekimi) – *дочь (kız evlat), Господь (Tanrı), Бог (Tanrı), Примавера (Primavera);* morfolojik ve aynı zamanda kelimeyapımsal olarak – *подруга (kız arkadaş);* sözdizimsel (sintagmatik) - *знаменитого Фолько Понтимари (ünlü Folko Pontimari), нежной Беатриче (tatlı,sevecen Beatris), благородного Гвидо Кавальканти (yüce Guido Cavalcanti).*

Dante ile ilgili olarak (tam adı Durante Delyi Alighieri olan büyük İtalyan şair) sadece kelimenin gövde anlamı bu metinde bize Durante (Dante) erkek ismini taşıyan biyolojik cinsiyet kişisi hakkında bilgi vermektedir.

Gumilev tarafından kullanılan bazı çekimsiz isimler (*Dante, Folko, Guido* gibi erkek cinsiyet isimleri ile, *Beatris* gibi dişi cinsiyette isimler) tek anlamlı cinsiyet göstergeleridir, erkek ve dişi cinsiyete göre kişi adlarını oluştururlar.

Diğer çekimsiz isimler bağımsız cinsiyet göstergeleri değillerdir. Bu isimler Alighieri, Pontimari ve Cavalcanti'dir. Bu soyisimler ortak cinsiyet kelimeleridir, belli bir cinsiyet semantiğini ya sıfat uyumuyla (*этот Понтимари (Bu Pontimari -erkek) – эта Понтимари (bu Pontimari – dişi)*, ya da kendi cinsiyet adıyla alırlar *(Folko Pontimari ve Françeska Pontimari'yi kıyaslayabiliriz).*

Bu yüzden, düzyazı metninin küçük bir parçasının analizi gösteriyorki, biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının metinsel ifadesi sınırları içerisinde, kelime-semantik alanın cinsiyet aracı (гендерная лексико-семантическое поле) olarak yer alması oldukça sıktır. Cinsiyet kelime (Гендерная лексика), bu amaçla ismin morfolojik aracından ve sintagmatik aracından yarım misli daha sık (oran 9'a 6) ve neredeyse 10 kez kelimeyapım araçlarından daha sık kullanılmıştır. (Burada, biyolojik cinsiyetin semantiğini farklı ifade araçlarının oranının rolü, analizini yaptığımız diğer metinlerde de yaklaşık olarak aynı olduğunu ifade etmemiz gerekir).

Bu yüzden biz, S.G. Mameçkov'un morfolojik cinsiyet kategorisinin biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının merkezi olduğu çıkarımını tümüyle geçerli sayarız. İsmin dilbilgisel cinsiyet kategorisi, biyolojik cinsiyetin semantiğini ifade eden önemli bir yöntemdir.

Fakat morfolojik merkezin dışında, bu fonksiyonel-semantik alanın, bakış açımıza göre, bir merkezi daha vardır. O da kelime merkezidir. Bu ayrı bir cinsiyetin kelime-semantik alanıdır. Cinsiyet kelime, ismin morfolojik cinsiyet kategorisine göre ERKEK CİNS/ DİŞİ CİNS bileşenlerinin zıtlıklarını daha az düzenli ifade etmektedir. Bu yüzden şöyle varsayılabilir: biyolojik cinsiyetin fonksiyonel-semantik alanının tek merkezli değil, dilbilgisi ve kelime merkezleriyle çok merkezli bir alan olduğunu sayan kaideler vardır.

KAYNAKÇA

BONDARKO A.V. 1976, Teoriya Morfologiçeskih Kategorii. Leningrad.: İzdatelstvo "Nauka" leningradskoe otdeleniye.

BONDARKO A.V. 1999, Osnovı Funksionalnoy Grammatiki SPB. Gender i yazık / Pod red. A.V. Kirilion. 2005,M.: Yazıki clavyanskoy kulturı.

KLOBUKOV E.V. 1997, Morfologiya: Suşestvitelnoye // Russkiy Yazık i yivo istoriya. Programmı kafedrı russkovo yazıka dlya studentov filol. f-tov gos. un-tov. M.: İzd-vo MGU.

KLOBUKOV E.V. 2000, K Ustanovleniyu urovney yazıkovoy kategorizatsii // Funksionalnıye i semantiçeskiye harakteristiki teksta, vıskazıvaniya, slova / Voprosı russkovo yazıkoznaniya. Vıpusk 8. M.: İzd-vo MGU.

KLOBUKOV E.V. 2013, Morfologiya // Sovremennıy russkiy literaturnıy yazık / Pod red. P.A.Lekanta. M., Ast-press Kniga.

KOTOROVA E.G. 2001, Genus und Belebtheit // Beitrage zu einer russich-deutschen kontrastiven Grammatik. Frankfurt am Main: Peter LangGmbH.

MAMEÇKOV S.G. 2010a, Funksionalno-semantiçeskoye pole biologiçeskovo pola v sovremennom russkom yazıke. Dis. ... kand. filolog. nauk. M.

MAMEÇKOV S.G. 2010b, Funksionalno-semantiçeskoye pole biologiçeskovo pola v sovremennom russkom yazıke. Avtoref. dis. ... kand. filolog. nauk. M. Russkaya Grammatika / Gl. red. N.YU. Şvedova. 1980, M., T.1.

TFG 1987, Teoriya funksionalnoy grammatiki: Vvedeniye. Aspektualnost. Vremennaya lokalizovannost. Taksis. L.

TFG 1996, Teoriya funksionalnoy grammatiki: Kaçestvennost. Kaliçestvennost. SPB.

UŞAKOV, D.N. 2009, Bolşoy Tolkovıy Slovar Sovremennovo Ruskkovo Yazıka. 180000 clov i clovosoçetaniy M.

VOLODİN A.P. 2001, O Funksionalno-semantiçeskom pole oduşevlennosti/nioduşevlennosti // İsledovaniya po yazıkoznaniyu. K 70-letiyu çlena-korrespondenta RAN Aleksandra Vladimiroviça Bondarko. SPB. ru.wikipedia.org/wiki/Бас

tr.wikipedia.org/wiki/Mezzo-Soprano

ru.wikipedia.org/wiki/Субстантивация

ru.wikipedia.org/wiki/Таксис_(лингвистика)